

تدریس به روش بیان فکر

سید علی عبداللهی حسینی، علی لطفی

کارشناسان ارشد برنامه‌ریزی آموزشی و تکنولوژی آموزشی

اشاره

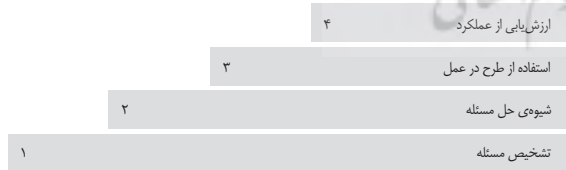
در ادامه‌ی آشنا ساختن معلمان با روش‌های نوین تدریس، در این مقاله «تدریس به روش بیان فکر» را به مثابه راه‌بردی اثرگذار در فرایند یاددهی - یادگیری معرفی کرده‌ایم. بی‌شک آشنا شدن آموزگاران با گسترده‌ی گسترده‌ای از روش‌های نوین تدریس که اکنون تعداد آن‌ها رو به فزونی گذاشته و بالغ بر ۳۰۰ مورد شده است، در قدرت و استقلال عمل آن‌ها در کلاس‌های درس تأثیر خواهد گذاشت.

سراغاز

«مینه سوتا» معتقد است: «سروصدای خوب به معنای یادگیری است. سروصدای بد، یعنی بچه‌ها از کنترل خارج شده‌اند. نبود سروصدا، یعنی این‌که بزرگ‌سالان از جمله معلمان، طبیعت بچه‌ها را درک نمی‌کنند» [رابرت دی، ۱۳۸۸].

۲. اگر دانش‌آموزان اجازه داشته باشند دیدگاه‌های خود را ابراز کنند، قادر خواهند بود به سؤال‌های بسیار زیادی پاسخ دهند [آقازاده، ۱۳۸۵: ۲۶۰].

در این مقاله، یکی دیگر از روش‌های تدریس فعال با عنوان «تدریس مبتنی بر بیان فکر» را معرفی می‌کنیم. نمودار مراحل اجرای الگوی تدریس مبتنی بر بیان فکر چنین است:

با هم وارد کلاسی می‌شویم که معلم محترم آن، پس از اجرای مراحل مقدماتی تدریس، با استفاده از این الگو می‌خواهد فرایند یاددهی و یادگیری را هدایت کند.

در سال‌های اخیر، روان‌شناسان پرورشی و دیگر صاحب‌نظران، از تأکید زیاد مدارس بر انتقال دانش و اطلاعات به دانش‌آموزان انتقاد کرده و در عوض معلمان را بیش‌تر به پروردن مهارت‌اندیشیدن در یادگیرندگان سفارش کرده‌اند. [Dembo, 1994].

معمولاً وقتی کودک خود را به فکر کردن تشویق می‌کنیم، به او می‌گوییم: «خوب فکر کن، حتماً جوابش را پیدا می‌کنی.» خوب فکر کن یعنی چه؟ اگر کودک از ما بپرسد: «چه جوری فکر کنم؟»، چه جوابی به او خواهیم داد؟ شاید بگوییم: «یعنی این‌که خوب دقت کن.»

خوب دقت کردن، خود مستلزم دانستن روش‌هایی است تا کودک به نتیجه‌ی مطلوبی برسد؛ صرفاً تشویق دانش‌آموزان به دقت کردن و خوب فکر کردن کافی نیست و حتی گاهی اوقات خسته‌کننده نیز می‌شود [امینی، ۱۳۸۲: ۶].

زنان پیاژه، روان‌شناس معروف، آموزگاران را از وادار کردن دانش‌آموزان به حفظ طوطی‌وار مطالب و انباشتن ذهن بر حذر می‌دارد و بر فعالیت و تجربه‌اندوزی دانش‌آموز تأکید می‌کند [سیف، ۱۳۸۳: ۲۱۵]. او می‌گوید: «... کودک برای یادگیری به تجربه‌ی مستقیم نیاز دارد تا آموزش رسمی. کودک باید شیوه‌های تفکر با تجربه را بیاموزد تا بتواند خوب یاد بگیرد» [پیشین].

برای این‌که آموزگاران بتوانند از روش بیان فکر بهره بگیرند، انتظار می‌رود دو قاعده‌ی اساسی را در مدیریت کلاس درس بپذیرند:

۱. ممکن است سروصدای زیادی در کلاس ایجاد شود، ولی نتیجه‌ی آن می‌تواند فعالیتی سازنده باشد.

در این زمینه، دکتر **هارلن هنسن** از دانشگاه

طراحی آموزشی

نام درس: ریاضی

موضوع درس: محاسبات ذهنی

پایه: چهارم

گام اول: تشخیص مسئله

در این مرحله می‌کشیم به دانش‌آموزان کمک کنیم که مسئله‌ی ارائه شده را مشخص کنند. منظور از مشخص کردن مسئله، ایجاد این احساس در یادگیرنده است که باور کند «مسئله‌ای که پیش رو دارم، مربوط به خودم است، نه آن‌که از بیرون، کسی حل کردن آن را به من تحمیل کرده باشد.» با شخصی شدن مسئله، دانش‌آموز با بیان این جمله‌ی سؤال‌ی که: «مسئله‌ی من چیست؟» شروع به کار می‌کند.

آموزگار: خب بچه‌ها! در سال‌های گذشته، «جمع اعداد دو رقمی» را آموختید. در این جلسه از شما می‌خواهم روی این مطلب خوب فکر کنید که چگونه می‌توان جمع دو عدد مثلاً $۷۳+۴۵$ را به‌طور ذهنی انجام داد؟

گام دوم: شیوه‌ی حل مسئله

در مرحله‌ی حاضر، یادگیرنده را تحریک می‌کنیم از خود پرسد: «به چه شکل می‌توانم مسئله‌ی حاضر را حل کنم؟» با پرسیدن این سؤال، یادگیرنده به جست‌وجوی راه‌حل یا ارائه‌ی طرح برای حل مسئله می‌پردازد. هنگامی که دانش‌آموزان عمل «بیان فکر» را به‌طور مستقل انجام می‌دهند، باید آنان را آزاد گذارد تا طرح‌هایی را که به ذهنشان می‌رسد، آزمایش کنند. آموزگار در این مرحله، بر روش فکر کردن دانش‌آموزان هم نظارت می‌کند.

به چند نمونه طرز فکر دانش‌آموزان توجه کنید:

- ابتدا یکی‌ها و بعد ده‌تایی‌های دو عدد را با هم جمع می‌کنم. در پایان حساب می‌کنم که چند ده‌تایی و چند یکی شد؟
- عدد اول را با یکی‌های عدد دوم جمع می‌کنم. حاصل را با ده‌تایی عدد دوم جمع می‌کنم. به این ترتیب، حاصل جمع دو عدد به دست خواهد آمد.
- ابتدا ده‌تایی‌ها و بعد یکی‌های دو عدد را با هم جمع می‌کنم و در پایان حساب می‌کنم که چند ده‌تایی و چند یکی شد.
- در ذهن خود دو عدد را به صورت ستونی می‌نویسم. ابتدا ۳ و ۵ را با هم جمع می‌کنم و بعد ۷ و ۴ را با هم جمع می‌کنم.

به دلیل اهمیت این مرحله، آموزگار می‌تواند ۱۰ دقیقه زمان برای دانش‌آموزان در نظر بگیرد.

گام سوم: استفاده از طرح در عمل

در این مرحله می‌کشیم به این سؤال پاسخ دهیم که: «آیا از طرح خود استفاده می‌کنم؟» این سؤال، اگر پاسخی داشته باشد، به واقع گونه‌ای بازخورد برای یادگیرنده تدارک می‌بیند. دریافت چنین بازخوردی، به اندازه‌ی ارزش‌یابی درونی و بیرونی اهمیت دارد. افزون بر این، پرسش و پاسخ‌گویی به این سؤال، گونه‌ای آگاهی فراشناختی به بار می‌آورد.

آموزگار: خب بچه‌ها! زمان فکر کردن شما به پایان رسید. حالا از شما انتظار دارم که طرز فکرهای خود را عملاً اجرا کنید (برای انجام این مرحله هم هفت دقیقه فرصت دارید).

دانش‌آموزان: حاصل جمع دو عدد داده شده را به روش‌هایی که فکر کرده بودند، به دست می‌آورند و روی کاغذ می‌نویسند.

گام چهارم: ارزش‌یابی از عملکرد

برای ارزش‌یابی عملکرد، باید نگاهی به عقب انداخت. همان که **جرج پولیا** آن را نگاه به عقب یا پس‌نگری می‌نامد. منظور آن است که فرایند حل مسئله مورد بازنگری قرار گیرد و عملیات از نظر کمی و کیفی ارزش‌یابی شود.

آموزگار: دانش‌آموزان! در این مرحله باید یک بار با دقت حاصل جمع را بازبینی کنید تا اگر احیاناً اشتباهی وجود داشت، اصلاح کنید (برای انجام این مرحله هم پنج دقیقه فرصت دارید). در پایان نیز یک برگ خودسنجی در اختیار شما قرار می‌دهم تا با توجه به میزان فعالیت خود، آن را کامل کنید.

نمونه‌ی برگ خودسنجی

نام و نام خانوادگی دانش‌آموز: تاریخ ارزش‌یابی:

ردیف	فهرست انتظارات	بلی	خیر
۱	در مدت زمان تعیین شده، جمع دو عدد را به‌طور ذهنی محاسبه کردم.		
۲	برای ارزش‌یابی از محاسبه‌ی ذهنی خود، فرایند حل مسئله را بازنگری کردم.		
۳	برای جمع دو عدد داده شده، حداقل از دو روش محاسبه را انجام دادم.		

منابع

۱. آقازاده، محرم. راهنمای روش‌های نوین تدریس. انتشارات آبیز. ۱۳۸۵. تهران.
۲. رابرت دی، رمزی. ۵۰۱ نکته برای معلمان. ترجمه‌ی وحیدرضا نعیمی و مرتضی مجددفرد. انتشارات قدیانی. ۱۳۸۸. تهران.
۳. سیف، علی‌اکبر. روان‌شناسی پرورشی. انتشارات آگاه. ۱۳۳۸. تهران.
۴. گریسر، کارول. پساپ راک، شسری. مهارت‌های فکر کردن. ترجمه‌ی پرویز امینی. ۱۳۸۲. انتشارات مدرسه.

5. Dembo, M. H. Applying educational psychology (5th ed.). 1994. New York: longman.

